

## ŞƏKİ ŞƏHƏRİNDƏ TURİZMİN İNKİŞAFINA DAİR (2004-2018-Cİ İLLƏR)

**Elçin Vəliyev**

AMEA A.A.Bakıxanov adına Tarix və Etnologiya İnstitutu  
elcin-veliyev-1985@mail.ru

**Açar sözlər:** Azərbaycan Respublikası, Şəki şəhəri, turizmin inkişafı, mehmanxana, mədəniyyət və turizm şöbəsi.

*Turizm iqtisadiyyatın yüksək gəlirli və dinamik sektorlarından biridir. Turizm iqtisadiyyatın nəqliyyat və rabitə, ticarət, tikinti, kənd təsərrüfatı, istehlak mallarının istehsalı və bir çox başqa sahələrinə böyük təsir göstərir, sosial-iqtisadi inkişafın katalizatoru kimi çıxış edir. Ekspertlərin fikrincə, XXI əsr turizm əsrinə çevriləcək.*

*Əsrarəngiz təbiətə, tarixi abidələrlə zəngin Azərbaycanın şimal-qərb bölgəsi tarixən səyyahların diqqətini cəlb etmişdir. Şəki isə Azərbaycanın şimal-qərb bölgəsində mühüm turizm mərkəzi hesab olunur. Tədqiqat mövzusu üçün müəyyən olunmuş dövəmdə Şəkidə iqtisadiyyatın önəmli sahəsi kimi turizmin coşqun inkişaf nümayiş etdirir. Ölkə prezidentinin bölgələrimizdə turizmin beynəlxalq standartlara uyğun səviyyəyə qaldırılması, Azərbaycanın turizm üçün olduqca cazibədar bir ölkəyə çevrilməsi ilə bağlı strateji kursunun həyata keçirilməsi sayəsində Şəkidə də xeyli iş görülmüşdür. Təqdim olunan məqalədə 2004-2018-ci illərdə Şəki şəhərində turizmin inkişafı problem araşdırılmışdır. Vurğulanır ki, Şəkinin turizm cəlbediciliyini artırmaq məqsədilə bu illər ərzində şəhərin görkəmini kökündən dəyişdirən möhtəşəm quruculuq və bərpa işləri aparılıb, zəruri infrastruktur yaradılıb.*

## О РАЗВИТИИ ТУРИЗМА В ГОРОДЕ ШЕКИ (2004-2018 гг)

**Эльчин Валиев**

**Ключевые слова:** Азербайджанская Республика, город Шеки, развитие туризма, гостиница, отдели культуры и туризма.

*Туризм, будучи одной из крупнейших высокодоходных и наиболее динамичных отраслей экономики, оказывает огромное влияние на такие ключевые секторы хозяйства, как транспорт и связь, торговля, строительство, сельское хозяйство, производство товаров народного потребления и многие другие, выступая катализатором социально-*

*экономического развития. По прогнозам специалистов, XXI век станет веком туризма.*

*Северо-западный регион Азербайджана, богатый дивной природой и историческими памятниками, исторически привлекал внимание путешественников. Шеки считается важным туристическим центром северо-западного региона Азербайджана. В исследуемый период туризм как важная отрасль экономики Шеки демонстрирует бурное развитие. Благодаря реализации стратегического курса Президента страны по повышению уровня туризма в наших регионах до международных стандартов, превращению Азербайджана в весьма привлекательную страну для туризма, в Шеки проделана большая работа. В представленной статье исследована проблема развития туризма в городе Шеки в 2004-2018 годах. Подчеркивается, что с целью увеличения туристической привлекательности Шеки за указанные годы в городе были осуществлены грандиозные строительные и реставрационные работы, которые кардинально преобразили его облик, а также создана необходимая инфраструктура.*

## **ON THE DEVELOPMENT OF TOURISM IN THE CITY OF SHEKI (2004-2018)**

**Elchin Valiyev**

**Key words:** Azerbaijan Republic, Sheki city, tourism development, hotel, department of culture and tourism.

*Tourism, being one of the largest highly profitable and most dynamic sectors of the economy, has a huge impact on such key sectors of the economy as transport and communications, trade, construction, agriculture, production of consumer goods and many others, acting as a catalyst for socio-economic development. According to experts, the 21st century will become the century of tourism.*

*The northwestern region of Azerbaijan, rich in marvelous nature and historical monuments, has historically attracted the attention of travelers. Sheki is considered an important tourist center of the northwestern region of Azerbaijan. During the period under study, tourism as an important sector of the Sheki economy has demonstrated rapid development. Thanks to the implementation of the strategic course of the President of the country to raise the level of tourism in our regions to international standards, turning Azerbaijan into a very attractive country for tourism, a lot of work has been done in Sheki. The presented article examines the problem of tourism*

*development in the city of Sheki in 2004-2018. It is emphasized that in order to increase the tourist attractiveness of Sheki during these years, grandiose construction and restoration work was carried out in the city, which radically transformed its appearance, and the necessary infrastructure was created.*

Turizm, istirahət, əyləncə, yeni mədəniyyətlər və təcrübələr öyrənmək, işgüzar görüşlər keçirmək və müvəqqəti yerdəyişmə ilə bağlı digər məqsədlər üçün yaşayış yerindən başqa bölgələrə səyahət edən insanların fəaliyyətidir. Azərbaycan Respublikasında 2000-ci illərin əvvəllərindən turizm sektorunda müşahidə olunan infrastrukturun təkmilləşməsi, rayon iqtisadiyyatının artımına, əhalinin işlə təmin olunmasına, nəqliyyat, rabitə, ticarət xidmətinin yüksəlməsinə də güclü təkan verdi. Məhz həmin dövrdən etibarən ölkənin mövcud turizm potensialından səmərəli istifadə nəticəsində davamlı inkişafa nail olmaq hökumət tərəfindən əsas hədəf kimi qarşıya qoyulmuşdur [19, s.179-180].

Turizmin inkişaf etdirilməsi məqsədilə “Azərbaycan Respublikasında 2002-2005-ci illərdə turizmin inkişafına dair Dövlət Proqramı”nda ölkənin turizm potensialından səmərəli istifadə etməklə Azərbaycan Respublikasında turizmin inkişafına nail olunması, turizm sahəsində sahibkarlığın, ilk növbədə kiçik və orta sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi, rəqabətə davamlı turizm bazarının yaradılması, turizmdən dövlət və yerli büdcələrə daxil olan vəsaitin həcmnin artırılması, turistlərə xidmətin keyfiyyətinin yüksəldilməsini, onun beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması, turizm infrastrukturunun onun maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi və s. vəzifələrin icrasını nəzərdə tuturdu [3, s.1544-1545; 2, s.749-750].

2010-cu ilin aprelin 6-da ölkə prezidenti tərəfindən təsdiqlənmiş “Azərbaycan Respublikasında 2010 — 2014-cü illərdə turizmin inkişafına dair Dövlət Proqramı”nda Azərbaycanda yüksək iqtisadi, sosial və ekoloji tələblərə cavab verən müasir turizm sahəsinin formalaşdırılması və onun ölkə iqtisadiyyatının əsas inkişaf dayaqlarından birinə çevrilməsinin təmin edilməsi başlıca məqsəd elan edilirdi. Bu sənədlə turizm sahəsində normativ hüquqi bazanın və dövlət tənzimlənməsi mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi; turizm və rekreasiya zonalarında müvafiq infrastrukturun yaradılması; ölkənin turizm potensialından istifadə imkanlarının genişləndirilməsi; ölkənin bütün regionlarında turizm fəaliyyətinin stimullaşdırılması; turizm sahəsinə yerli və xarici investisiyaların cəlb edilməsi; mehmanxanaların və digər turizm xidməti müəssisələri şəbəkəsinin genişləndirilməsi; Azərbaycanın milli-tarixi, mədəni və mənəvi irsinin, milli adət-ənənələrin dünyada təbliği, ayrı-ayrı regionların və şəhərlərin tarixini əks etdirən materialların nəşr etdirilməsi və yayılması, müasir informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının tətbiq edilməsi; turizmin inkişafı sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın genişləndirilməsi və s. istiqamət-

lərdə məqsədyönlü tədbirlərin həyata keçirilməsini nəzərdə tutulmuşdu [4, s.656-657].

Azərbaycanın ən mühüm turizm mərkəzlərindən biri də əsrarəngiz təbiətə və zəngin tarixi-memarlıq abidələrinə malik olan Şəkidir. Şəki Azərbaycanın o bölgələrindəndir ki, burada dünya mədəni irsinin nadir incilərindən olan və müxtəlif tarixi çağlara məxsus bir sıra abidələr vardır. Şəkidə hökumətin xüsusi qərarları ilə təşkil edilmiş iki qoruq: 1967-ci ildə yaradılmış Yuxarıbaş tarix-memarlıq qoruğu və 2004-cü ildə yaradılan Kiş dövlət tarix-memarlıq qoruq-muzeyi mövcuddur.

Şəki memarlığı üçün səciyyəvi olan kərpic və çay daşından tikilmiş Yuxarı Karvansarayın ümumi sahəsi 6 min kv. metrdir. Karvansarayın küçəyə baxan hissədə hündürlüyü 14 metr, daxili həyətidən isə 8 metrdir. İki mərtəbəli karvansarayda 300-dən artıq otaq və zirzəmi vardır.

Yuxarı Baş Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruğunun ərazisində dövlət qeydiyyatına alınan 25 tarixi-memarlıq, arxeoloji və park-monumental abidə qorunur. Qoruğun ərazisində 2012-ci ildə 250 yaşını qeyd edilən Azərbaycan memarlığının nadir incilərindən olan, Şəki xanlarının sarayı, V-VI əsrlərə aid dairəvi məbəd, xalq tətbiqi sənəti və tarix-diyarşünaslıq muzeyləri, Dövlət Rəsm Qalereyası hər zaman turistlərin diqqətini özünə cəlb edir. Bundan başqa rayonda 11 ədəd ölkə əhəmiyyətli, 14 ədəd isə yerli əhəmiyyətli abidələr də vardı [24, s.8].

2009-cu ilə kimi Şəkidə Ümid, Şəki safari, Cənnət bağı turizm istirahət mərkəzləri istifadəyə verilmiş, Fazıl kəndində yerləşən Təpəbaşı nekropolunda son tamamlama işləri başa çatdırılmışdı. Bu nadir mədəniyyət abidəsi Şəkinin turizm marşrutuna daxil edilmişdir [14, s.5].

Şəkidə dövlət tərəfindən qorunan dünya əhəmiyyətli Kiş alban məbədi və XVIII əsrə aid Şəki xanlarının sarayı da daxil olmaqla 84 arxeoloji və memarlıq abidəsi var [1, s.4].

Şəkidə sanatoriya-mehmanxana kompleksləri istifadəyə verilmiş, Prezident İlham Əliyevin sərəncamı ilə 2011-ci il “Turizm ili” elan ediləndən sonra bu sahədəki işlər sürətləndirilmişdi. 2011-ci ilin noyabrın 17-də Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Şəkiyə səfəri çərçivəsində 1,2 hektar ərazisi, kompleksə daxil olan otel və kotteclərin ümumi sahəsinin isə 5 min kvadrat-metrdən çox olan, 200 nəfərin işlə təmin olunduğu “Green Hill Inn” mehmanxanasının açılışında iştirak etmişdir. Burada 4 birotalı, 12 ikiotalı, 8 üçotalı, 3 dördotalı nömrələr, həmçinin kottec tipli istirahət və əyləncə otağı, SPA, fitnes, yeməxana vardır [12, s.6].

Prezident İlham Əliyevin 2012-ci ildə imzaladığı sərəncamla Şəki şəhərində 30 hektarlıq ərazidə 412 yerdən ibarət, 126 birotalı, 52 ikiotalı nömrələr olmaqla 178 otaqlı yeddi mərtəbəli mehmanxana binasından ibarət “Marxal” sanatoriya-istirahət kompleksinin yaradılmasına başlanılmışdı.

Kompleksdə 250 nəfərlik restoran, lobbi bar, 6 ticarət mağazası, 2 kinoteatr zalı, konfrans, uşaqlar üçün əyləncə zalları, kompleksin ərazisində isə 600 nəfərlik restoran, 40 nəfərlik yay kafesi, həmçinin 164 yerlik 27 ikimərtəbəli kottecin inşası, müxtəlif əyləncə bölmələri – 6 bouling xəttinin olduğu mərkəz, mini futbol, tennis və basketbol meydançaları, 500 nəfərlik amfiteatr, SPA mərkəzi, qapalı hovuz, sauna, fitnes zalı, müxtəlif müalicə prosedurlarının aparılacağı otaqlar nəzərdə tutulmuşdu. Dövlətimizin başçısı 2015-ci il noyabrın 4-də Şəkiyə səfər edərkən “Marxal” müalicə-istirahət kompleksində tikinti işlərinin gedişi ilə maraqlanmış, tapşırıq və tövsiyələrini vermişdi [21, s.4]. Bu müalicə və istirahət kompleksinin inşası 2016-cı ildə başa çatdırılmış və avqustda istifadəyə verilmişdir.

Şəki mədəniyyət və turizm şöbəsi nəzdində Turizm İnformasiya Mərkəzi fəaliyyət göstərir. Şəkidə turizmin rəsmi statistikasını 2006-cı ildən aparılarsa da mədəniyyət şöbəsi tərəfindən verilən məlumatlara görə 2004-cü ildə Şəkidə 2800 nəfər, 2005-ci ildə 6000 nəfər turist olmuşdur. 2006-cı ildə aparılan rəsmi statistikaya görə Şəkiyə həmin ildə 9 min nəfər, 2007-ci ildə 11500 nəfər, 2008-ci ildə 13 min nəfər turist səyahət etmişdir [25, s.78-80; 10, s.4]. Aparılan abadlıq-quruculuq və maarifləndirici tədbirlərin nəticəsində Şəkiyə gələn turistlərin sayı 2010-cu ildə 13 min nəfər, 2013-cü il üçün isə bu rəqəm 30 min nəfərdən çox olmuşdur [16, s.10].

Məlumdur ki, bölgələrə turizm axınının artmasının və turizmin inkişafının kökündə mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrin olması, iaşə xidmətinin yaxşılaşdırılması, turistlərin nəqliyyatla təmini və onlara xidmət edən personalın formalaşdırılması dayanır. Bu baxımdan 2009-2014-cü illərdə qeyd olunan sferada xeyli işlər görülmüşdür. Belə ki, 2005-ci ildə Şəkidə 5 mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrdə olan nömrələrin sayı 132, bu müəssisələrdə yerləşdirilmiş şəxslərin sayı 4367 olmuşdur [14, s.293]. Şəki rayonunda 2009-cu ildə 566, 2010-cu ildə 576, 2011-ci ildə 596, 2012-ci ildə 689, 2013-cü ildə 760, 2014-cü ildə isə 760 nəfər birdəfəlik tutumu olan mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələr turistlər və qonaqlara xidmət göstərmişdir. Şəkidəki mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrdə olan nömrələrin sayı 2009-cu ildə 265, 2010-cu ildə 269, 2011-ci ildə 269, 2012-ci ildə 275, 2013-cü ildə 306, 2014-cü ildə isə 306-ya çatdırılmışdı [5, s.120-122].

Bu mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrdə olmuş gecələmələrin sayı 2009-cu ildə 21993, 2010-cu ildə 7471, 2011-ci ildə 9407, 2012-ci ildə 10142, 2013-cü ildə 11786, 2014-cü ildə 14612 olmuşdu. Onlardan ölkə vətəndaşlarının payına düşən gecələmələrin sayı 2009-cu ildə 20062, 2010-cu ildə 5054, 2011-ci ildə 6730, 2012-ci ildə 8398, 2013-cü ildə 9183, 2014-cü ildə 10599 gecəyə, xarici ölkə vətəndaşlarının payına düşən gecələmələrin sayı isə 2009-cu ildə 1931, 2010-cu ildə 2417, 2011-ci ildə 2677, 2012-ci ildə 1744, 2013-cü ildə 2603, 2014-cü ildə 4013 gecəyə bərabər idi [5, s.130-133].

Mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrdə 2009-cu ildə 5985, 2010-cu ildə 6319, 2011-ci ildə 7661, 2012-ci ildə 8200, 2013-cü ildə 9655, 2014-cü ildə 12293 nəfər yerləşdirilmişdi ki, onlardan ölkə vətəndaşlarının payına 2009-cu ildə 4199, 2010-cu ildə 4209, 2011-ci ildə 5392, 2012-ci ildə 6779, 2013-cü ildə 7518, 2014-cü ildə 9019 gecə, xarici ölkə vətəndaşlarının payına isə 2009-cu ildə 1786, 2010-cu ildə 2110, 2011-ci ildə 2269, 2012-ci ildə 1421, 2013-cü ildə 2137, 2014-cü ildə 3274 gecə düşürdü [5, s. 135-139].

Şəkidə turizmin inkişafı özəl mehmanxana, xostel və mehmanxana tipli müəssisələrin yaranmasını sürətləndirdi. 2015-ci ildə Şəkidə olan 16 mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrin birdəfəlik tutumu 785-ə barabər idi. 2015-ci ildə Şəkidə olan 16 mehmanxana, motel, pansionat və mehmanxana tipli digər müəssisələrdən 6,3 faizi dövlət, 93,7 faizi özəl bölmənin payına düşürdü [13, s.5]. Bu müəssisələrdəki nömrələrin sayı isə 2015-ci ildə 785, 2016-cı ildə 808 olmuşdur [6, s.72-74]. Bu müəssisələrdə gecələmələrin sayı 2015-ci ildə 15293, 2016-cı ildə 10883 gecə olmuşdur ki, onlardan ölkə vətəndaşlarının payına düşən gecələmələrin sayı 2015-ci ildə 12161, 2016-cı ildə 7439 gecə, xarici ölkə vətəndaşlarının payına düşən gecələmələrin sayı isə 2015-ci ildə 3132, 2016-cı ildə 3444 gecə olmuşdur [6, s.76-80].

Şəki rayonundakı mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrdə yerləşdirilmiş şəxslərin sayı 2015-ci ildə 12826 nəfər, 2016-cı ildə 9265 nəfər olmuş, onlardan 2015-ci ildə 9974, 2016-cı ildə 6172 nəfəri ölkə vətəndaşları, 2015-ci ildə 2852, 2016-cı ildə isə 3093 nəfəri xarici ölkə vətəndaşları olmuşdur [6, s.82-86].

2017-ci ildə Şəkidə birdəfəlik tutumu 511, nömrələrinin sayı 242 olan 16 mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisə var idi. Bu müəssisələrdə olmuş gecələmələrin sayı 11822, onlardan ölkə vətəndaşlarının payına düşəni 7077, xarici ölkə vətəndaşlarının payına düşəni 4745 gecə olmuşdur. Həmin ildə Şəkidə olan mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrdə 10544 nəfər yerləşdirilmiş, onlardan 6217 nəfər ölkə vətəndaşı, 4327 nəfər xarici ölkə vətəndaşları olmuşdur [7, s.62-76].

Müqayisə üçün qeyd edək ki, 2010-cu ildə Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda mehmanxanalarda 37520 nəfər ölkə vətəndaşları, 4260 nəfəri isə xarici ölkə vətəndaşları olmaqla cəmi 41780 nəfər yerləşdirilmişdisə, həmin ildə təkcə Şəki rayonunun mehmanxanalarında 4209 nəfər ölkə vətəndaşları, 2110 nəfəri isə xarici ölkə vətəndaşları olmaqla cəmi 6319 nəfər yerləşdirilmişdi. Gətirilən rəqəmlərdən də göründüyü kimi, 6 rayondan ibarət Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonun mehmanxanalarında 2010-cu ildə yerləşdirilmiş xarici ölkə vətəndaşlarının 50 faizə qədəri təkcə Şəki rayonunun payına düşür.

Son illərdə istər respublikamızın ayrı-ayrı bölgələrindən, istərsə də yaxın və uzaq xaricdən Şəki şəhərinə gələn turistlərin sayı artmaqdadır. Belə ki, əgər 2004-cü ildə Şəkiyə cəmi 2800 nəfər turist gəlmişdisə, 2014-cü ildə

onların sayı 31000 nəfərdən çox olmuşdur. 2014-cü ilin birinci yarısında Şəkiyə 7198 nəfər turistin gəlişi qeydə alınmışdısa, 2015-ci ilin müvafiq dövrü ərzində isə bu rəqəm 9481 olmuşdur ki, onlardan 2652 nəfərini əcnəbi turistlər təşkil etmişdir [10, s.4].

2009-2018-ci illərdə ayrı-ayrı respublikaların prezidentləri, Azərbaycana rəsmi səfər edən şəxslər, səfirlər, partiya sədrləri, qeyri-hökumət təşkilatlarının başçıları və digərləri Şəkinin fəxri qonaqları olmuşlar. 2013-cü ildə Rumıniyanın keçmiş Prezidenti Emil Konstantinesku, Vatikan Dövlətinin mədəniyyət üzrə pontifik şurasının prezidenti kardinal Canfranko Ravazi, Çin Xalq Respublikasının, Fransanın, İsrailin Türkiyənin, Koreyanın, Rumıniyanın, Rusiyanın, İordaniyanın, Tacikistanın ölkəmizdəki fəvqəladə və səlahiyyətli səfirləri Şəkidə olmuş, şəhərin gəzməli və görməli yerləri ilə tanış olmuşlar. Üçüncü Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumunun, İkinci Ümumdünya Mədəniyyətlər-arası Dialoq Forumunun iştirakçıları və başqaları da Şəkinin geniş turizm potensialına malik olduğunu bildirmiş və şəhərdən xoş təəssüratla ayrılmışdılar [9, s.6].

2012-ci ilin sentyabr ayının 9-da Prezident İlham Əliyev Şəkiyə səfər etmişdir. Səfər çərçivəsində Prezident 423 məcburi köçkün ailəsi üçün salınmış yeni qəsəbə, Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun güzəştli krediti hesabına inşa olunmuş taxıl anbarı və dəyirman kompleksi ilə yanaşı, dördulduzlu “Shaki Palace” otelinin açılışında iştirak etmişdir [17, s.10]. Səfəri zamanı Prezident İlham Əliyev məcburi köçkünlərlə söhbət etmişdi. Şəki şəhər ictimaiyyətinin nümayəndələri ilə görüşündə Şəki şəhərinin turizm potensialını yüksək qiymətləndirən İ.Əliyev Şəkinin nəinki Azərbaycanın, bölgənin və dünyanın turizm mərkəzinə çevrilməli olduğunu bildirmişdi [26].

2013-cü il avqust ayının 14-də Şəkidə növbəti dəfə səfərdə olan Prezident İ.Əliyev Şəki şəhər ictimaiyyətinin nümayəndələri ilə görüşündə bu şəhərin Azərbaycanın mədəni həyatındakı əvəzsiz rolunu qeyd edərək demişdir ki, Şəki Azərbaycanda və deyə bilərəm ki, bölgədə və dünyada öz gözəlliyi ilə seçilən bir şəhərdir. Burada əlbəttə təbiət və memarlıq, qədim və tarixi binalar, Şəkinin şəhərsalma qaydaları gözəl bir mənzərə, bir vəhdət yaradır. Təsədüfi deyil ki, Şəkinin mədəniyyəti ilə maraqlananların sayı getdikcə artır. Həm daxili turizm artır, həm xaricdən gələn qonaqların sayı. Azərbaycanın demək olar ki, bütün yerlərində Şəkiyə çox böyük hörmət və maraq vardır. İstərdim ki, Azərbaycanın bütün vətəndaşları vaxt tapıb Şəkiyə səfər etsinlər.“ [27].

Azərbaycana, o cümlədən Şəkiyə gələn xarici turistlər bu şəhərdən son dərəcə xoş təəssüratlarla ayrılırlar. İtalyan turisti Aleksandro Barbiyeri Şəki haqqındakı təəssüratlarında Şəki Xan sarayı və Karvansaray haqqındakı təəssüratlarını və xüsusi olaraq onlara italyandilli bələdçilərin təhkim edildiyini heyranlıqla qeyd edirdi [20, s.7].

2013-cü il iyunun 28-dən iyulun 4-dək Şəkidə baş tutmuş IV “İpək Yolu” Beynəlxalq musiqi festivalının iştirakçısı olmuş, ABŞ Dövlət Departamentinin “Amerikanın mədəni elçiləri” proqramı çərçivəsində festivala qatılmış “Filligar” rok qrupunun rəhbəri Con Matiası da Şəkini çox gözəl məkan adlandırmış, belə tədbirlərin ölkələr arasında mədəni əlaqələrin inkişafındakı xüsusi rolunu qeyd etmişdir [15, s.11].

Şəkiyə gələn turist və qonaqların asudə vaxtlarının səmərəli və məzmunlu keçməsinə təmin etmək məqsədi ilə müxtəlif xalq kollektivləri, folklor kollektivləri və instrumental ansamblar fəaliyyət göstərir. Şəki həmçinin vaxtaşırı olaraq beynəlxalq miqyaslı tədbirlərə, o cümlədən festivallara ev sahibliyi edir. Buna görə Şəki son illərdə haqlı olaraq artıq festivallar şəhəri kimi tanınır. Belə irimiqyaslı festivalların Şəkidə təşkil olunması bu bölgəyə turist axınının artımına müsbət təsir göstərir.

Şəkidə olan mehmanxana və mehmanxana tipli turist obyektlərinin demək olar ki, hamısında restoran, kafe, bəzilərinə isə bar mövcuddur. Şəkidə Çələbixan, Soyuqbuluq, Qurcana, Qaqarin, Xanbağı, Karvan, Məkan, Arzu, Ləziz, Qırxbuluq, Sahil, İdeal, Min bir gecə, Sərin ada və s. restoran və kafelər, çoxsaylı Çay evləri vardır [11, s.3].

Şəkidə turizm infrastrukturunun yaradılması istiqamətində işlər davam etdirilir, müasir tipli istirahət mərkəzləri, yeni otellər istifadəyə verilir. Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin sifarişləri ilə Azərbaycan, rus və ingilis dillərində Şəkinin turist xəritəsi hazırlanmışdır. Bələdçi xəritəsi Şəkinin görməli yerlərinə, turistik məkanlarına ən qısa marşrutu tapmağa köməklik etməklə rayonda olan mehmanxanalar, istirahət zonaları və restoranlar haqqında məlumatı əhatə edir.

“Avropa Avtobus Turu-2017” layihəsinin “Şəki Avropa şəhərciyi” tədbiri çərçivəsində 2017-ci ilin sentyabrın 23-də Şəki şəhərindəki “Marxal” müalicə-istirahət kompleksində Şəki şəhər rəhbərliyi ilə Avropa İttifaqına üzv ölkələrin Azərbaycanda fəaliyyət göstərən səfirlərin nümayəndələrinin görüşü baş keçirilmişdi. Görüşdə səfirliklərin təmsilçilərinə Azərbaycanın bu qədim diyarının tarixi, mədəniyyəti, iqtisadiyyatı, turizm potensialı barədə geniş məlumat verilmişdi.

Mədəniyyət Nazirliyi və Şəki Şəhər İcra Hakimiyyətinin birgə sifarişləri əsasında Şəki şəhərində turizmin inkişafı üçün inkişaf konsepsiyasının hazırlanmasına xarici ekspertlərin cəlb olunması təklifinə Şəki Şəhər İcra Hakimiyyəti tərəfindən müsbət rəy bildirilmişdir. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu üzrə turizm sahəsinin inkişafının dəstəklənməsi məqsədilə “Şimal-qərb əfsanələri” mədəni turizm marşrutu layihəsi hazırlanmış, pasportlaşdırılmış və marşrutların xəritəsi tərtib edilərək nəşr olunmuşdur [18, s.603].

Son illərdə dövlətimizin Şəki şəhərinin tarixi-memarlıq irsinin qorunmasına dair qayğısı daha da artmışdır. Buna Azərbaycan Respublikasının

Prezidenti İlham Əliyevin 2018-ci il oktyabrın 31-də imzaladığı Şəki şəhərinin tarixi hissəsinin qorunması ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında sərəncam [23, s.2] nümunə ola bilər.

Qədim şəhərin xarici qonaqlar üçün cəlbedici məkana çevrilməsi təbii təsirlərə məruz qalmış tarix və mədəniyyət abidələrinin konservasiyası və bərpası, ənənəvi xalq sənətkarlığı növlərinin dirçəldilməsi işlərinin sürətləndirilməsi bildirilir, Dövlət Turizm Agentliyinə “Yuxarı Baş” Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruğunun ərazisində yerləşən tarix və mədəniyyət abidələrinin siyahıya alınması və vahid məlumat bazasının yaradılmasını təmin etmək, ərazidəki tarix və mədəniyyət abidələrinin uzunmüddətli qorunması, konservasiyası, bərpası və məqsədyönlü istifadəsi ilə bağlı konsepsiyanın layihəsini hazırlamaq tapşırılmışdır [22, s.2].

Beləliklə, gətirilən faktlar son illərdə Şəkidə iqtisadiyyatın perspektiv baxımından fəvqəladə önəmli sahəsi kimi turizmin coşqun inkişafını parlaq şəkildə nümayiş etdirir. Otel sektorunun, iqtisadiyyatın, şəhərlərin və ümumilikdə cəmiyyətin inkişafına təkan verən turizmin başlıca üstünlükləri aşağıdakılardır:

- Turizm bir çox ölkələrin iqtisadiyyatının mühüm sektorudur. Bu sahə iş yerlərinin açılmasına kömək edir, sahibkarlıq və kiçik və orta biznesin inkişafına imkanlar yaradır. Turistlər pullarını otellərə, yeməklərə, nəqliyyata, əyləncələrə, alış-verişə və digər xidmətlərə xərcləyirlər ki, bu da gəlirlərin və vergi daxilolmalarının artmasına səbəb olur. Sənaye, həmçinin kənd təsərrüfatı, pərakəndə satış, nəqliyyat və sənətkarlıq kimi əlaqəli sahələrin inkişafını stimullaşdırır;

- Turizm sektoru şəhər və rayonların inkişafı üçün güclü katalizatorudur. O, infrastrukturun yaxşılaşdırılmasına, mehmanxanaların, restoranların, attraksionların və əyləncə obyektlərinin tikintisi və yenidən qurulmasına öz töhfəsini verir. Turizm sənayesinin inkişafı investisiyaları cəlb edir və yerli biznesin böyüməsini stimullaşdırır. Bundan əlavə, turistik yerlər və fəaliyyətlər mədəni irsin və təbii mühitin qorunmasına töhfə verir;

- Turizm müxtəlif mədəniyyətlər və xalqlar arasında qarşılıqlı əlaqəni təşviq edir. Səyahət turistlərə yeni xalqlarla, adət-ənənələrlə tanış olmağa, onların dünyagörüşünü genişləndirməyə imkan verir. Bu, qərəzləri aradan qaldırmağa və bütün dünyada tolerant və açıq cəmiyyət yaratmağa kömək edir;

- Turizm fəaliyyəti infrastrukturun daim təkmilləşdirilməsini və müxtəlif xidmətlərin göstərilməsini tələb edir. Turistləri cəlb etmək üçün yaxşı nəqliyyat şəbəkəsi, inkişaf etmiş otellər, restoranlar, mağazalar, əyləncə obyektləri və digər müəssisələrin şəbəkəsi təmin edilməlidir. Nəticədə şəhər və rayonların infrastrukturunu inkişaf etdirilir və təkmilləşdirilir ki, bu da yerli əhəlinin həyat keyfiyyətinin yaxşılaşmasına səbəb olur. Turizm innovasiya və texnologiyaya

sərmayə cəlb edir, xidmətin yaxşılaşdırılmasına və turist təcrübəsinin yaxşılaşmasına səbəb olur;

- Turizm mədəni irsin və təbii mühitin qorunmasına töhfə verir. Yerli xalqlar öz mədəniyyətlərinin, adət-ənənələrinin və təbii sərvətlərinin dəyərini dərk edir və onları gələcək nəsillər üçün qoruyub saxlamağa çalışırlar. Turistlər müxtəlif tarixi yerləri ziyarət etməklə, mədəni tədbirlərdə iştirak etməklə yerli adət-ənənələrin, sənətkarlığın və incəsənətin dəstəklənməsinə və inkişafına töhfə verirlər;

- Turizm həm də istirahətin idman növlərinin və aktiv həyat tərzinin inkişafına kömək edir. Cəlbedici təbiətə və təbii sərvətlərə malik şəhər və rayonlar idman, gəzinti, velosiped sürmək, su idmanı və digər fəaliyyətlər üçün imkanlar təklif edir. Turistlər nəinki gözəl təbiətdən həzz ala, həm də sağlamlılıqlarının və fiziki hazırlığının qeydinə qala bilərlər.

### **Ədəbiyyat**

1. Avropa İttifaqına üzv ölkələrin səfirlikləri Şəki şəhəri ilə əlaqələrin daha da genişləndirilməsində maraqlıdırlar. Azərbaycan. – 2017, 24 sentyabr. – s.4.
2. Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 14 aprel tarixli 80 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 30 aprel 2009-cu il, №4, s.736-756.
3. Azərbaycan Respublikasında 2002-2005-ci illərdə turizmin inkişafına dair Dövlət Proqramı. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2002-ci il 27 avqust tarixli 1029 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir . Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 31 avqust 2002-ci il, №8, s.1543-1549.
4. Azərbaycan Respublikasında 2010 - 2014-cü illərdə turizmin inkişafına dair Dövlət Proqramı. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2010-cu il 6 aprel tarixli 838 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 30 aprel 2010-cu il, №6, s. 654-661.
5. Azərbaycanda turizm: (Statistik məcmuə). Bakı, 2016, s.140.
6. Azərbaycanda turizm: (Statistik məcmuə) . Bakı, 2017, s.145.
7. Azərbaycanda turizm: (Statistik məcmuə) . Bakı, 2018. s.136.
8. Azərbaycanın regionları: (Statistik məcmuə). Bakı: Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, 2015, s. 834.

9. Əhmədov, M. Min illərin şəhərində yeni dövrə başlayıb .Ədalət. 2014, 12 mart, s.6.
10. Əhmədov, M. Şəki: Mədəniyyət və turizm sektorunun mühüm bazası .Ədalət. 2015, 2 oktyabr, s.4.
11. Əhmədov, M. Şəki: Mədəniyyət və turizm sektorunun mühüm bazası. Ədalət. 2015, 3 oktyabr , s.3.
12. “Green Hill Inn” mehmanxanası Şəkinin turizm potensialının daha bir əyani göstəricisidir . Azərbaycan. 2011, 18 noyabr, s.6.
13. İlyasov, Z. Şəki qədimliklə müasirliyin qovuşduğu unikal bir şəhərdir .İqtisadiyyat. ,2015, 6-12 noyabr, s.5.
14. Nəzərli T. Dağlar qoynunda Şəki. Azərbaycan. ,2009, 17 iyun. s. 5.
15. Nəzərli, T. «İpək Yolu» IV Beynəlxalq musiqi festivalı uğurla başa çatdı. Azərbaycan. 2013, 9 iyul, s.11.
16. Nəzərli, T. Şəki turistlər üçün hər cəhətdən cəlbedici bölgədir. Azərbaycan. 2014, 1 iyul, s. 10.
17. Pənahov, İ. Şəki: sosial-iqtisadi inkişafın yeni mərhələsi . Respublika. 2013, 9 fevral, s.10
18. Regionların sosial-iqtisadi inkişafı (2014-2018-ci illər) (statistik məcmuə). Bakı: Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, 2019. s. 676.
19. Rzayev, İ.M. Azərbaycan Respublikasında regionların davamlı sosial-iqtisadi inkişafı: mövcud vəziyyət və gələcək perspektivlər. İ.M.Rzayev. Bakı, Elm, 2010. s. 468.
20. Səlimov, Ə. Tarixi yaşadan Şəki. Azərbaycan. 2016, 7 sentyabr. s.7 .
21. Şəki-Qax-Zaqatala avtomobil yolunun Şəki-Qax hissəsinin yenidənqurmadan sonra açılışı olub . Azərbaycan. 2015, 5 noyabr, s. 4.
22. Şəki şəhərinin tarixi hissəsinin qorunması üçün əlavə tədbirlər görülməli. Mədəniyyət. 2018, 2 noyabr, s.2 .
23. Şəki şəhərinin tarixi hissəsinin qorunması ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 31 oktyabr 2018-ci il Azərbaycan. 2018, 1 noyabr, s. 2.
24. Şəki turizm mərkəzinə çevrilir. Mədəniyyət. 2010, 9 iyul, s.8.
25. Zəngin təəssüratla . Mədəni maarif, 2009, sayı 8-9, s. 78-80 .
26. <http://sheki-ih.gov.az/page/37.html#2012>
27. <http://sheki-ih.gov.az/page/37.html#2013>